

Når jeg bli'r gammel

Moden maskulinitet og god aldring i ny dansk ældrelyrik

Af professor Anne-Marie Mai, SDU, og professor Peter Simonsen, SDU

Når jeg bli'r gammel, ja,
så vil jeg sidde på en bar,
der hvor havet slår ind over molen
og dele rødvin med memoirer
med de andre gamle i solen.

*Når jeg bli'r gammel, (uh)
skal byen kende til kærligheden.*

*Der hvor solen går ned,
der er et lys der rækker helt ind til land
på den anden side af ensomheden.*

||: Når jeg bli'r gammel – så' du gammel selv. :||

(Højskolesangbogen, 2020)

Da Peter A.G. skrev sangen, "Når jeg bliver gammel", til Gnags-albummet *Mr. Swing King* fra 1989, havde han tilsyneladende "kun" fantasi til at forestille sig en alderdom, der blev udlevet på en bænk ved molen med rødvin og memoirer med de andre gamle. Den britiske historiker og sociolog Peter Laslett udgav samme år sit berømte studie af den "tredje alder", *A Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age*, hvori han som en af de første begyndte at tale om de nye muligheder for selvrealisering, som de længere liv for velhavende individer og samfund i vesten kunne rumme. Der var med andre ord i 1989 endnu ikke en kulturel situation, hvor man som i dag forventedes at have aktive projekter og fortsat personlig og individuelt styret og kontrolleret selvudvikling og -realisering i overgangen fra voksendom og ind i alderdommen (som mange mener nærmest burde forbydes som kategori). Sangen er heldigvis optaget i Højskolesangbogen, hvor den (i den digitale ledsagetekst) omtales som en af bandets mest populære og eksplicit skrevet imod 1980'ernes ungdomsdyrkelse og med afsæt i Peter A.G.s egne forældre, der var på vej mod pension, og mindet om en morfar på en bænk foran plejehjemmet (Højskolesangbogen, 2020). Måske får sangen lov til at blive

ved med, som en lyrisk erindringslomme, at minde os om, at der var engang, hvor det var ok at læne sig tilbage, passivt, i håbet om et meningsfuldt fællesskab at udfylde tiden med, et du at dele tiden med, som det sangen slutter med. At der var engang, hvor det var helt ok at se sig selv som ”gammel”.

Ikke at vi på nogen måde opfordrer til, at man omfavner inaktivitet og giver sig hen til rødvin og anekdoter, langt fra, men måske vi kan og skal blive bedre til at slappe af, også i vores sene voksenliv, hvor ikke alle hverken kan eller vil følge med verdens opskruede tempo og krav om udvikling og forandring. Forskning viser, at vi funktionsmæssigt får det bedre og bedre i vores ældretilværelse sammenlignet med tidligere generationer. Siden 1980’erne er det særligt faldet i hjerte-kar-sygdomme, mindre fysisk nedslidning og færre alvorlige sygdomme gennem livsløbet, som har gjort en forskel (Kirk, 2009, s. 44-45). Så flere *kan* være aktive meget længere, hvis de vil. Snarere end blot at fejre denne udvikling som en sidegevinst ved ”civilisationens succes” (Petersen, 2008, s. 15) vil vi i denne artikel deltage i dét projekt Jørn Henrik Petersen udkastede i 2008, da han sagde: ”Vi har satset på at udvikle forudsætningerne for, at flere kunne nå en højere alder, men det er som om, vi har svært ved at finde ud af, hvordan vi skal håndtere indsatsens frugt” (s. 15). Det gør vi ved at kigge kritisk på det *aktivitetskrav*, der synes at følge med denne udvikling mod højere alder, og som for nogen kan opleves negativt og måske decideret hindrende for meningsfuldhed, trivsel og livskvalitet, for så vidt de, som teologen Frits de Lange bemærker, er knyttet til en slags anti-aldnings filosofi eller diskurs/ideologi. Som han siger:

Positivist gerontology and health-care policy presently join together in trying to concentrate the majority of the physical and mental decline of old age into the shortest period (called ‘compression of morbidity’). They work on better aging (‘How can we make you live healthily up to 100?’), but they refrain from asking what – if anything – makes a life marked by frail old age, dependence on others, and an accumulation of chronic diseases still worth living. (de Lange, 2015, s. 5)

Vores tese er, at den samtidige danske ældrelyrik kan bidrage til at betone vigtigheden af at rejse spørgsmålet i fællesskab. Hvilken (positiv) værdi er der i de sidste leveår, om nogen? Og, mere specifikt, hvilken værdi er der, hvis man er mand og i livets sidste år og gennem sit liv har levet efter og evt. under nogle maskulinitetsidealer, som kan være svære, måske endog umulige at leve op til i de sidste leveår? Vi stiller disse spørgsmål til digte skrevet af aldrende mandlige digtere, Jess Ørnsbo, Jørgen Leth og Peter Poulsen, men først vil vi skitsere

problemstillingen omkring det at leve som ældre mand og opleve særegne udfordringer for krop og psyke.

Det at falde af på den og læne sig tilbage og ikke lave en skid i sin alderdom, måske endda trodsigt at være ligeglad eller ligefrem aktivt sige fra og stoppe op, er siden 1980'erne blevet et no-go for den aldrende vestlige befolkning. I 1987 udgav Rowe og Kahn et berømt paper om *successful ageing* i tidsskriftet *Science*, som har haft enorm gennemslagskraft i medier og policy. Kort sagt går det ud på, at man *skal og bør* holde sig i gang og engagere sig: "Successful aging is multidimensional, encompassing the avoidance of disease and disability, the maintenance of high physical and cognitive function, and sustained engagement in social and productive activities" (Rowe & Kahn, 1987, s. 143). Og dette påbud er der ikke en udløbsdato på, det gælder til det sidste suk, hvis man kan (og gider). Det er blevet normen i samfundet i dag. Og det er noget, mange i overgangen mellem tredje og fjerde alder kommer til at opfatte som stressende (Higgs & Gilleard, 2020). Kulturgerontologen Aske Juul Lassen siger i sit interviewstudie af forskellige danske pensionister, *Livets tredje akt* (2020), at de alle føler nye frihedsformer og -grader i og med pensionen og et relativt godt helbred i en kontekst, hvor det trods alt stadig er socialt acceptabelt at gå på pension, men at der på trods af følelsen af frihed samtidig er en masse "normer for, hvad der er godt at foretage sig som pensionist": "Det lader til, at det eneste der ikke er socialt accepteret er at sætte sig ned og slappe af – at hvis du først sætter dig i den sofa, så er det frie fald for alvor indledt" (s. 12).

I en neoliberal kultur, der forherliger evig ungdom, virilitet, glat hud, forbrug, mobilitet, aktivitet, omstillingsparathed, handlekraft osv., er aldring og alderdom basalt set et problem; noget, som vi modarbejder og taler imod med ideerne om *suksessfuld aldring*, *sund aldring* og *aktiv aldring*, som vi forstår i forhold til en ambition om at *afskaffe alderdommen* (Kühlmann & Kirk, 2012), basalt set *aldring uden alderdom*. I denne aldrings- og alderdomsfobiske kultur er det selvsagt en katastrofe at ældes, særligt som kvinde. Det er noget kulturgerontologien har haft et godt blik for i en del år, jf. studier som Kathleen Woodward's *Figuring Age: Women, Bodies, Generations* (1999) eller Margaret M. Gullettes *Agewise: Fighting the New Ageism in America* (2011). Særligt indenfor filmstudier har man være yderst kritisk overfor idealer om femininitet og ungdommelighed som komplementære. Jackie Stacey skriver:

There is both a greater variety of masculine ideals at one particular moment, and a greater range across a lifetime. In contrast to ideals of femininity, which construct desirable femininity

as 'youthful' and thus vulnerable to deterioration with age, ideals of masculinity become increasingly realisable and cumulative with age. (i Chivers, 2011, s. 121-22)

Og dog. Det kan godt være, Clint Eastwood, Jack Nicholson, Robert Redford og andre kan slippe afsted med mere som ældre mænd end tilsvarende kvinder – det er der ingen tvivl om, det er stadig langt mere socialt og kulturelt acceptabelt (og kommercielt profitabelt), at en ældre mand finder sammen med en yngre kvinde – men på et tidspunkt kommer maskulinitet i karambolage med aldring, for så vidt maskulinitet har at gøre med handlekraft, selvstændighed og i det hele taget det, maskulinitetsforskeren Tom Shakespeare siger er dens ideologiske kerne: "Masculine ideology rests on a negation of vulnerability, weakness, and ultimately even of the body itself" (i Chivers, 2011, s. 101). Med queerforskeren Judith Halberstam: "Masculinity in this society inevitably conjures up notions of power and legitimacy and privilege; it often symbolically refers to the power of the state and to uneven distributions of wealth" (1998, s. 2). Halberstam foreslår så ideen om *female masculinity*, det, at kvinder opfører sig og opfattes som maskuline i forskellige sammenhænge, dels for at løsne maskulinitetsforestillingen fra det mandlige biologiske køn, dels for at kunne kritisere den dominerende maskulinitetsforestilling fra andre, divergerende og overvejende queer positioner, dog uden at alder spiller nogen rolle.

Ideen om succesfuld aldring som det at være aktiv og ikke syg, dvs. at benægte kroppens alder, er på mange måder en maskulin opfattelse, der hylder det selvhjulpne og sygeliggør det at være afhængig. For mænd er denne ide traditionelt set forbundet med at kunne arbejde og være nyttige. Når man går fra at arbejde til at være pensionist, oplever mange mænd, sammenlignet med kvinder, at de bliver triste og mister meningen med tilværelsen, taber identitet med andre ord (Kristensen et al., 2023). Der kommer et tidspunkt i mange langtlevende mænds liv, hvor de må erkende, at de er skrøbelige kroppe, der har brug for hjælp. Kroppe, der må bede om eller i det mindste håbe på og modtage hjælp, hvis den tilbydes. Er man(d) så stadig maskulin? Det er til forhandling i dette essay. Den succesfulde/aktive aldring er overordnet set et udtryk for en maskulinitetsopfattelse og -ideal, som mange ikke kan eller vil leve op til, selvom de måske gerne ville. Det gælder alle, som lever med diverse funktionsnedsættelser og/eller handicap, der gør dem afhængige af andre; alle, som på grund af klasse, race, geografi etc. behøver eller modtager hjælp. Dermed er aldringen som succesideal et potentielt problem, som bør kritiseres og nuanceres og måske erstattes af mere bæredygtige, inkluderende og menneskelige forestillinger om alderdom og aldring, det,

vi kalder den gode aldring (*ageing well*). Indenfor rammerne af den gode aldring kan man få behov for hjælp og omsorg, uden man nødvendigvis bør opfatte sit liv som mislykket.

Den gode aldring fordrer ikke mindst andre maskulinitetsidealer. Den amerikanske aldringsforsker Thomas Cole skriver i bogen *Old Man Country*, som er baseret på interviews med tolv aldrende betydningsfulde amerikanske mænd, prototyper på den maskuline ”mandemand”, at ”Masculinity is not a natural collection of individual traits but, rather, a cultural story, a plot, or a script by which men are judged and judge themselves” (2020, s. 14). Han fortsætter: ”In the United States, the dominant story of masculinity is still that of the self-made man who proves himself at school, in sports, in the military, in business, in politics – in every competitive arena of a market-based society. Physical strength, self-control, aggression, and competitiveness are hallmarks of this story of masculinity” (s. 14). Det er ikke helt tilfældet i Danmark, men vi er tæt på, og særligt for nogle af de digtere, vi her er interesserede i, nemlig digtere, som voksede op med et andet mandeideal end det, som er under frembrud i kulturen i dag som konsekvens af kønsdiskussioner og kampe i 1970’erne og 1980’erne. Som Robert Cole bemærker, er der en udpræget modsætning mellem traditionel maskulinitet og høj alder: Maskulinitetsscriptet stopper ved midtlivet: ”We lack guidelines for ’being a man’ in the Third Age and especially the Fourth Age, limiting our ability to fashion culturally effective identities” (s. 14). Kan vi finde nogle retningslinjer i digte skrevet af mænd i en moden alder? Hvad kan de lære os om senlivet som mand?

Digtere som Jess Ørnsbo (1932-2019) og Jørgen Leth (f. 1937) inkorporerede ikke 1970’ernes ideer om den bløde mand og slet ikke senere tiders mere androgyne maskulinitetsideer. Jess Ørnsbo gik i starten af 1980’erne direkte til angreb på de nye kvinder i litteraturen og deres digtning om datidens opbrud fra de kendte kønsroller. I kronikken ”Almindeligheden som fængsel” (*Politiken*, 18.2.1981) hævdede han, at man skulle være ”kvinde, mandemand, lesbisk, kristen, bøsse, indianer, enlig far, gruppedyr – kort sagt tilhøre en eller anden minoritet” for at gøre sig gældende i litteraturen. Forfatteren, Dorrit Willumsen, der var gift med Jess Ørnsbo i mere end 50 år, leverede i sin erindringsbog *Pligten til lykke* et sviende og samtidig morsomt portræt af et familieliv, der blev levet efter princippet om mandens forrang i alle forhold. Jørgen Leth fik de nye kønspolitiske tider at føle, da hans erindringsbog *Det uperfekte menneske* (2005) blev anledning til, at han blev beskyldt for at gøre en ung haitiansk kvinde til sin sexslave. Leths bemærkning: ”Jeg tager kokkens datter, når jeg vil. Det er min ret” (s. 308), var langt over den streg, mange kvinder og mænd havde trukket i kønspolitikken længe før #MeToo, og Leth blev hånet i en række medier, også med

kontante referencer til hans alder og seksuelle formåen. ”Gammel gusten dansk gris med slap hud og grå dinglepik” lød det fra journalisten Maria Cuculiza i *Ekstra-Bladet* (2.10.2005).

Ørnsbo og Leth er således hvide heteronormative mænd, der både har båret ved til og selv været i ilden i den kønspolitiske kamp, og som i deres relativt høje alder begyndte at skrive digte, hvori de bl.a. forhandler, hvad det vil sige at være mand sidst i livet. Vi afrunder artiklen med en digter fra samme generation, Peter Poulsen (f. 1940), hvis karriere har resulteret i en ganske anden fremstilling af maskulinitet, manddom og aldrig særligt i forhold til hans 70’er-gennembrud *Kærlighedsdigte* (1976), der i 1984 blev udvidet til *Professor i ombed* og artikulerede idealer omkring den bløde mand og hans udfordringer med kærlighed og nye kønsroller.

Om et motiv i den nye danske ældrelyrik: manden, der må erkende skrøbelighed og have hjælp

I det følgende laver vi en række læsninger af lyriske ”ældredigte”, der alle handler om følelser og sansninger, tanker og oplevelser, som er særegne for mænd i høj alder, og som den lyriske form kan stille skarpt på og give umiddelbart udtryk for i et potent nu (jf. Lund & Simonsen). Den lyriske genre er særligt disponeret for at sætte ord på en følelse i et pludseligt, enestående øjeblik, som i og med digtets form hæves ud af sin tidslighed og gøres til genstand for kontemplation og refleksiv spejling for læseren. I det motiv, vi vil undersøge, er der tale om et nu, hvor den aldrende mand må erkende sin aldring og måske håbe på at modtage uventet hjælp fra andre. Jeget er skrøbeligt, udsat og anderledes end sig selv, forandret i forhold til den, man(d) var, og digtenes overordnede projekt kan opfattes som at inkorporere den nye kropslighed i et nyt selvbillede af sig selv som ”gammel”.

Vi starter med en klassisk kropserfaring for aldrende mænd: prostata. Den vokser, helt naturligt, hvilket giver problemer med vandladning og øget risiko for kræft. Det skriver Jess Ørnsbo om i diget ”Adjø”:

ADJØ

Farvel du kære Prostata

skrællet blev du

som en forstenet pære

brændt ned for at gøde resten

af stubmarken

du katakombe for våde samtaler

skriftestol for hviskende bekendelser
sitren langt ud i brækkede nætter
hellige krampe uden præst
du skjulte Stradivarius
tavse stumtjener
hvor vi dog talte med hinanden på
alle tider af døgnet i alle
tonearter
du mit dresserede akvarium
skygge på livstid
slingrende orm
her på mørkets gesimser
Adjø
(2016, s. 64)

Digtet åbner intimt med en direkte henvendelse til og sigen farvel til kirtlen, som tituleres ”du kære” og gives et stort P, der indikerer personliggørelse, som om det er en nær ven, der tiltales. Det handler om at sige farvel til en af kroppens kirtler, hvis generende vækst er et fortiet og vanskeligt emne for mænd. Den britiske medicinalforretning Ipsen, der bl.a. fremstiller medicin mod prostatakræft, har lavet en undersøgelse i maj 2021 af 361 mænd med prostatakræft, der viser, at 86 % af de mænd, der behandles for dette, har rejsningsproblemer, og 79 % mistede libido. Men kun 1 % af dem var afklarede med at tale med deres venner om disse sideeffekter og deres mentale sundhedstilstand (Ipsen, 2021). Prostatakræft er den anden hyppigste kræftform for mænd på verdensplan og den femte hyppigste dødsårsag. Med de længere liv, vi alle stilles i udsigt, vil problemet kun stige, og behovet for at bryde stigma og skam ligeledes (jf. Ettridge et al., 2018). Det ser ud til, at det er dybt pinligt ikke at kunne tisse ”normalt”, dvs. uden de ”brækkede nætter”, hvor man tænker, jeget har haft ”våde samtaler” med sig selv og ”du kære Prostata”; men Ørnsbos farvel til sin syge prostata er ømt og kærligt. Selvom prostata ikke er et paradises æble, er den dog en gammel pære, et indre akvarium og en skriftestol, ja ligefrem et mesterligt instrument. Kunst, natur, myte og tro blander sig i beskrivelsen. Det mandlige jeg holder af sin krop og alle de indre organer og kirtler og siger prostataen et poetisk farvel med det franske ”adjø”, der associerer noget guddommeligt (à Dieu). Men der er også mørke undertoner: at tage afsked med prostata – dyrebar som en Stradivarius – er det samme som at sige farvel til livet og verden.

Katakomben er graven, og vi befinder os på ”mørkets gesimser”, absolut ved livets slutning, også understreget af titlen på digtbogen: *Sidste udkald* (2016).

Nutidens maskulinitetsidealer har ikke plads til alderdom, medmindre den gamle mand kan leve op til ungdommelighedsidealet om virilitet, handlekraft, power og autonomi. Som modstykke hertil vælger Ørnsbo at hylde sin døende prostata, hvis manglende funktionsevne har givet ham ”hviskende bekendelser”. Aldringen har momenter af fordybelse og en ny fortrolighed med kroppen. Oplevelsen af den hidtil oversete prostata rummer mandlig samhørighed, hellighed og skønhed.

På samme måde kredser Ørnsbo i et senere digt fra sin sidste samling, *33 digte*, om noget af det mest frygtede i den maskuline mands forestillingsverden: demens. Den berømte drama- og demensforsker Anne Davis Basting sammenfatter noget af det, vi frygter mest ved demens: at være en byrde, det ukendte, at miste kontrol, at blive udsat for overgreb og vold, en meningsløs eksistens (2009, s. 7-11). Mennesker med demens er radikalt afhængige af andre, de er i stigende grad uvidende om det, og de mange personlighedsforandringer, der typisk følger med lidelsen, er man ikke selv *herre* over, og der er ikke noget at gøre ved det:

NIRVANA

Verden er yt
visse ansigter passerer
i forbigående slim
blæsten blot en flygtende flue
ingen fugle blafrer ud
af mindetapetet
ingen forløbne smerter
i vinduet
Han anmelder ikke længere
sin egen afføring
sidder blot i smuldrende regn
og drikker sit eget spyt

DEMENS

søger døden med et halvt øje
(Ørnsbo, 2018, s. 9)

Digtets udfordrende billeder indfanger det demente øjeblik af ”visse ansigter”, der passerer ”i forbiglidende slim”, som giver en stærk oplevelse af kropslig usikkerhed og træghed og klamhed. Digteren ser både indefra (vers 1-8) og udefra (vers 9-13) på den demente mand, og til sidst er den demente så langt fra sig selv, at han ikke engang kan kende sin egen afføring, men blot kan drikke sit eget spyt og tilsyneladende ønske sig død, eller i hvert fald tage sig ud som en, der er halvt død, og hvis hjerne er en ”flygtende flue”, hvor det eneste positive, der synes at være at sige, er, at der er en frapperende allitteration på ’f’ og et vink til Emily Dickinsons tidligere udforskning af den slags tærskelerfaringer i ”I heard a fly buzz when I died”. I digtet er verden ”yt”, og den demente sidder som en bevidstløs krop i den frygtede demaskulinitet. Men digtets titel ”NIRVANA”, et buddhistisk begreb, der betyder ”pustet ud”, den højeste tilstand, som forbindes med en udfrielse af reinkarnationen, antyder også en anden mening. Det ”rim”, digtet typografisk lægger op til gennem brugen af versaler, og som forbinder NIRVANA og DEMENS, peger på, at der er en vis mening og værdi i demensen som maskulin livsafslutning. På den anden side er hentydningen til Nirvana også en vrængen ad enhver tilskrivning af værdi til demensens kropslige og mentale opløsning.

For så vidt aldringen indebærer kropslig forandring og forfald, skrøbelighed, behov for hjælp og assistance i hverdagens små og store hændelser, for så vidt den med Dylan Thomas’ berømte efterkrigsdigt ”Do not go gentle into that good night” (1947/1951) ikke raser og brænder og kæmper imod endelighedens uundgåelighed, ja, så er maskulinitetsfølelsen med andre ord kraftigt udfordret. Mange mænd oplever en ny form for udsathed, som de dels skal vænne sig til, dels har det svært med. Det eneste, den aldrende digter tilsyneladende kan gøre, er at fortsætte i sit spor og frygte den dag, han falder, som Jørgen Leth beskriver det i sit digt, ”Faldet”, hvor han sætter ord og form på noget, enhver aldrende person skal tage enormt alvorligt: at falde. Som Sundhedsstyrelsen informerer om på deres hjemmeside: ”Ældre mennesker, der er faldet én gang, har to til tre gange større risiko for at falde igen inden for et år, hvis der ikke handles på det, der var grunden til det første fald. Fald kan have store fysiske, psykiske og sociale konsekvenser for det enkelte menneske: Hoftebrud skyldes fx i 95 pct. af alle tilfældene et fald, og halvdelen af dem, der pådrager sig et hoftebrud, kommer aldrig op at gå igen” (Sundhedsstyrelsen, 2019). Hvad der først i livet er en del af livet (at snuble), er sidst i livet potentielt afslutningen på det hele.

FALDET

Jeg faldt i dag
Mine fødder slæbende på asfalt og sand
Jeg hørte det så tydeligt
Jeg tænkte det er et nyt sprog
Jeg skal bare skrive det ned
Bogstav efter bogstav, linje for linje
Den hvislende slæbelyd

Min krop lænede sig frem i geografien
Med vindens massive tryk
Jeg tænkte nu forstår jeg
Hvad jeg taler om så tit
Skære sig gennem vind
Med en stor kniv og en del vilje
Luften er konkret og meget brutal
Jeg udfordrer den og går imod den

Pludselig falder jeg og ligger på vejen
På den poetiske asfalt bestrøget med sand
Jeg blev blæst omkuld jeg ser mig omkring
Ja, det er rigtigt nok jeg ligger på vejen
Det hele bliver til sprog
Nogen råber er du kommet noget til
To par hænder rækkes frem
Jeg tager dem og står igen
(Leth, 2019, s. 20)

Digtet kan læses derhen, at livet, som Kierkegaard siger, skal leves forlæns, men forstås/erkendes baglæns: Det er først ved aldringens tab/fald, at jeget for alvor forstår, hvad det vil sige at være stærk, urørlig, kunne sejre over vinden/naturen i cykelløbet. Digtet udkaster et skarpt skel mellem dengang og nu: mellem at være en ”stor kniv” med ”en del vilje” (underdrivelse) og stor fart versus at have ”slæbende” fødder, der laver en ”hvislende slæbelyd” og ”Pludselig” blæses omkuld og ”falder”. Det er først, når vinden vælter ham, at han forstår, hvad det betød at besejre den. Denne erfaring giver ham et nyt sprog, faldets og

nederlagets sprog, et sprog, der kan rumme at blive hjulpet til at rejse sig igen. Håndgribeligt beskriver digtet et jeg, der falder: ”Jeg faldt i dag/ Mine fødder slæbende på asfalt og sand”. En umiddelbart nedslående scene. Det modsvares imidlertid af digtets anden strofe, der beskriver jegets overvejelser forud for selve faldet og hans gåtur i ”vindens massive tryk”, der fremstår som en art heroisk kamp: ”Jeg udfordrer den og går imod den”. Digtets sidste strofe afbilder det, vi som læsere allerede ved vil ske: Jeget blæses ”omkuld”, falder. Det leder til denne afslutning: ”Nogen råber er du kommet noget til/ to par hænder rækkes frem/ Jeg tager dem og står igen”. Groft sagt slutter digtet om jegets fald med hans genrejsning (takket være andres hjælp). Det er symptomatisk for digtet som sådan, der både fremstiller den aldrende krop som skrøbelig og udsat og værdig, kæmpende og i stadig bevægelse. Med andre ord lader Leth her to væsentlige forskellige perspektiver og erfaringer af aldring og alderdom sameksistere, uden at digtet søger at skabe en harmonisk forsoning af dem. Den spænding er allerede til stede i digtets dobbelttydige titel. Læst som et navneord i bestemt form indikerer ”Faldet” noget uigenkaldeligt (faldet fra ungdommens tinder), hvilket bærer associationer til den forfaldsnarrativ, som er en kulturelt dominerende narrativ om alderdommen afledt af kroppens uundgåelige fysiske forfald/forandring. Titlen kan dog også tilgås som en bøjning af udsagnsordet at *falde* (at have eller være faldet) og dermed indikere en langt mindre definitiv hændelse og erfaring; noget, man – jf. digtets afslutning – kan rejse sig fra igen. Ældredigtningens gerontologiske relevans drejer sig ikke om præsentationer af klare svar på, hvad aldring – endsige god aldring – er. Dens kvaliteter og brugspotentiale ligger i stedet i dens evne til at åbne for refleksioner over og anderledes måder at forholde sig til disse vanskelige spørgsmål på, bl.a. i lyset af spørgsmål om moden maskulinitet: Jørgen Leth er ikke mindre mand af at være *faldet af på den*, og med Ørnsbo ser vi, at vi må rumme maskulinitetens ultimative negation som en del af sig selv: virilitetens forsvinden med prostata og det kartesianske egos opløsning i demensen, hvor man ikke længere kan sige, man er, fordi man tænker.

Den bløde mands ”gode” aldring

Mens de to gamle ronkedorer, Ørnsbo og Leth, skriver digte (førstnævnte udgav sågar *Ronkedorier* i 2005), der udtrykker ømhed i forhold til kroppens forfald og aldringens realitet, finder vi hos Peter Poulsen (f. 1940) en række sindbilleder på den mislykkede aldring. Peter Poulsen indtog i 1970’ernes digtning rollen som den søgende, bløde mand, forelsket og siden forladt af den elskede, skilt og ofte skuffet i kærlighedslivet. I 1976 udgav

Poulsen *Kærlighedsdigte*, hvor livet med den elskede var enkelt, hvor ”vi” kunne gå i seng sammen og glemme den politiske kamp mod statsministeren og alle kapitalismens fortrædeligheder. Men de senere livserfaringer omkring køn og kærlighed får ham til at slå ind på en maskulin karriere som ”professor i ømhed” (det store flertal af professorer er stadig mænd). I samlingen *Professor i ømhed* (1984) digter Poulsen om, hvad der vil ske, ”når du forlader mig”:

Når du forlader mig stiller jeg mig op foran spejlet
og skamferer mit ansigt med et barberblad
Når du forlader mig sætter jeg mig til at stirre på væggen
og blir siddende sådan til du kommer igen (s. 28)

Hvad sker der med den bløde 70’er-mand, når alderen melder sig, og livet nærmer sig en afslutning? Aldringen er langtfra vellykket, set ud fra Poulsens digte.

Han finder sindbilledet på den mislykkede aldring i en af sine seneste samlinger, *Allegro ma non troppo* (2018), her digtet ”Transportbånd”, hvor jeget metaforisk fremstiller sig som en glemt kuffert:

Jeg er transportbåndets sidste uafhængte kuffert
med defekt lås, sejlgarmsnøre og tape.
Selv om jeg har stået her længe
nærer jeg stadig et spinkelt håb
om, at nogen skal komme forbi
og tage mig med sig hjem
til en beskeden bolig
i et beskedent kvarter. (s. 92)

I skildringen af den aldrende mand benytter Peter Poulsen en klassisk centrallyrisk topos: selvbilledet, spejling af det indre i det ydre, det abstrakte i det konkrete. Jeget er ved livets eller rejsens ende, hjælpeløs og forladt, med et ord: ensom, men med spinkelt håb. Ikke et håb om noget stort og livsomstyrtende, men om noget beskedent. Kroppen er i synligt forfald, låsen er i stykker og den hænger sammen med snor og tape. Den er lappet og i fare for at bryde op, så indholdet skamfuldt vælter ud over det hele. Man gider ikke have sit beskidte undertøj til at cirkulere rundt blandt fremmede, men kroppen vil snart lække.

At det også handler om maskulinitetsopfattelser kombineret med aldring i Poulsens samling, kan man forvise sig om, idet et af de første digte hedder ”En rigtig mand” og i al sin enkelthed lyder:

Mænd har svært ved parasoller
har jeg læst. I så fald
er jeg en rigtig mand. (s. 10)

Hvad dette poetiske udsagn monstro skal betyde, forekommer usikkert. Hvordan skal ’svært’ læses? Synes mænd, at parasoller er unødvendige, fordi de foretrækker at være blottede og uden dækning? Eller er mænd trætte af at bakse rundt med parasollerne, har de svært ved at folde dem ud, måske fordi de er aldrende? Hvor har jeget mon læst det? Parasol kommer af det italienske ’parere’, dvs. afbøde (parere), kan det derfor mon betyde, at mænd er bedre til angreb end forsvar? I virkeligheden er det nok ikke så vigtigt; det vigtige er, at jeget oplever sig som ”en rigtig mand” og som sådan introducerer dét som tematisk stof – og antageligvis gør det med lune og glimt i øjet. Noget af det, den lyriske genre åbner for, er kreativ brug af linjeskift som her, hvor ”I så fald” tillader, at ’fald’ betones, og vi efterlades med fornemmelsen af en erfaring med at falde – også i dybere forstand end den faste vending ’i så fald’ som udtryk for, at noget, der er sagt, også er tilfældet. Peter Poulsen har ofte i sine digte kredset om drengens og den unge mands forsøg på at finde mandlige idealer, ”rigtige mænd” og beskrevet popkulturens maskulinitet og hans generations mange filmhelte. Han skildrer ofte med humor, hvordan børnene vokser ind i kønsstereotyper – og det er ikke let at være en meget ung Poul Reichhardt i ”Toftegårds Plads” fra 1984:

Åh, Toftegårds Plads,
mon du stadig husker os,
som vi stod og hang ved aviskiosken,
stirrende langt efter Valbys madonnaer
med cyklamenfarvede læber,
kyske duffelcoats,
jazzende hofter,
strømpebukser af regn og sødlig lakrids?
Åh, Toftegårds Plads,
mon du aner hvor ofte

Rita Hayworth med hestehale og bredt elastikbælte
er blevet fulgt hjem af Poul Reichhardt med anderumpe
og halvanden Eiffel i brystlommen,
mens hendes mor spejdede bagved gardinet
fra den røde karré på Årestrupsvej ... (s. 58)

Måske lykkedes det digteren med den tidstypiske frisure at ligne en rigtig Poul Reichhardt, men senere i livet bliver jazzens mænd forbilleder, og i samlingen *Jazznost* (1989) repræsenterer de en frihed og et modstykke til datidens undertrykkende samfundssystemer i Østeuropa og til alle forældede mandsidealer. Kommunisterne forsøger at hjernevaske "Love Man" i lydsikre kældre, men man kan ikke spærre jazzens og dens drenges "blå tone" inde. Poulsens digte er jazzede, og med deres bevidste skødesløshed og improviserede anslag repræsenterer de et brud med hans forældregenerations mandlige stereotyper. Flere mandsmyter spøger hos Poulsen; myten om den unge døde helt fascinerer, men er passé for den modne mand som skildret i samlingen *Onde drømme* (2021):

BESØGSTID

Det er blevet for sent at dø ung.
Man skulle have været opmærksom i tide
og anderledes determineret.
Så havde man måske været en af de heldige
der kunne forsvinde med illusionerne i behold. (s. 45)

I Peter Poulsens aldringsdigte er der ofte en forundring. Det er, som om digteren i kraft af den fremskredne alder viser nye sider både af sig selv som mand og af verden. Det mandlige jeg har ikke opgivet sine erobredrømme, og selvom drømmefartøjet er en hospitalsseng, er målet stadig det eftertragtede bjerg Mount Everest, det velkendte objekt for mange fysisk stærke mænds længsel:

DRØMMEFARTØJ

Lægger mig til at sove
i den smarte hospitalsseng
jeg har leaset
indtil jeg kan komme op

til sengen på Mount Everests top
jeg i årevis har brugt
som tømmerflåde
for mine drømme. (s. 33)

Den lettere absurde sammensætning af tømmerflåden, bjerget og sengen er slående, og den antyder digterens selvdistance og komikken i hans maskuline selvbillede.

Flere digte skildrer, at døden ikke er skræmmende, og digteren taler af personlig erfaring, eftersom et hjertetilfælde sendte ham ud af livet. Men han har fået en række gode år, og hvis døden peger tilbage til livet, er den ikke at frygte. Og det er den jo så selvfølgelig alligevel, for udgangen kan ikke blive ved med at være en genoplivning. Den centrale passage finder vi i strofe tre, hvor ”nuets tyste venteværelse” med lasede ugeblade om de mondænes skilsmisser viser hen til en tilværelsens udsigtsløshed. Livet er måske ikke så lykkeligt, som digteren hævder, når han heroisk og hårdhudet fortæller om at spille billard med tilfældet. Billedet af venteværelset og benægtelsen af patientrollen peger sammen med de forskellige modificeringer af lykken (relativt, ganske, stort set) på, at det, som står klippefast for den aldrende mand, er det tyste nu og de lasede livsblade. I *Månens bagside* (2014) lyder det i ”Mit liv efter døden”:

Det er nu næsten tolv år siden
at jeg døde første gang.
Det har været tolv glimrende år
hvor jeg har trukket vejret
relativt frit
og indimellem tænkt
på så meget andet.

Jeg har hørt en hel del musik
ofte i mol og ikke sjældent
i dur. Jeg har spillet billard
med tilfældet
og selv om jeg tabte
er jeg ganske tilfreds.

Jeg føler mig ikke som en patient
i nuets tyste venteværelse
mellem lasede ugeblade
som beretter om skilsmisser
blandt de mondæne.

Stort set har det været en lykkelig tid.

Skal det være sådan
dør jeg gerne igen. (s. 13)

Digtere, hvis ungdom faldt i 1950'erne og 1960'erne, er nået alderdommen og er på vej mod livets afslutning. Aldringens vilkår mødes ofte med poesi og humor, også selvom udsigten virker trøstesløs. Hos gamle ronkedorer som Ørnsbo og Leth, der offentlig har luftet en patriarkalsk maskulinitet, viser aldringen sig undertiden at åbne nye rum til kroppen og det mandlige selvbillede. Den gamles fald erfares som muligheden for en ny erobring af sprog og verden på myrens berømte fodsti og en positiv oplevelse af at kunne tage imod andres hjælp, mens organers og hjernens svigt bliver anledning til billeder af den mandlige krops skønhed, hellighed, hemmeligheder og poesi. Blandt de digtere, der som Peter Poulsen skrev knækprosa om livet som blød mand i 1970'erne, er aldringens udfordring af maskuliniteten også et tema. Poulsen selv bruger aldringen som afsæt for selv billeder fulde af jazzet humor, men også med erfaring af tab og en ny beskedenhed i digtets centrum. Poulsen brugte udfordringerne af maskuliniteten i tidens kønsdebat til at fordybe sig i barndommens og ungdommens realiteter og myter, i skilsmisens og de nye kærlighedsforholds universer og i øvrigt finde en ny mandlig karrierevej ved at udnævne sig selv til *Professor i ømhed* (1984). Og ømhed skal her forstås *både* som at være øm af smerter og være i stand til at rumme og udtrykke omsorg og ømhed.

Tilbage i midten af 1970'erne, da diskussionen af manderoller og maskulinitet begyndte at fylde i avisernes spalter, efterlyste den unge litteraturstuderende Hans-Otte Loldrup i en af datidens allerførste artikler om mandens kønsrolle og mandebevægelsen, at mændene, i lighed med kvinderne, ville begynde at bruge litteraturen, ikke blot til at udvikle store teoribygninger, men til at få indsigt i menneskelige forhold:

Al den litteratur, vi præsenteres for, handler om mennesker og menneskelige relationer. Men det som den kløgtige mandlige kandidat er skrap til, det er såmænd ikke indsigt i menneskelige forhold og deres afhængighed af tid og sted – det er de tekniske termer og metodiske problemstillinger. Den kønspolitiske analyse, som er indført af kvindebevægelsen, synes i princippet at være det væsentligste anslag mod mændenes ubehjælpssomme teoretiske holdning (Som der står på en af mandebevægelsens plakater ”Når man taler konkret om konkrete problemer, ender man i konkrete konflikter med sig selv og omverdenen, som man må finde konkrete løsninger på. Når man taler abstrakt om abstrakte problemer, render man ind i abstrakte konflikter med sig selv, og det kan man skrive en kronik om og blive dr.phil.”) (*Information*, 29.4.1975)

Peter Poulsens digte udfordrede i 1970'erne sammen med andre nye mandlige digtere og forfattere som Kristen Bjørnkjær, Hans-Jørgen Nielsen, Sven Holm, Lean Nielsen og Steen Kaalø gængse mandlighedsforestillinger og tilbød en vej til indsigt i tidens kønsballader parallelt med nye kvindelige forfattere som Vita Andersen og Suzanne Brøgger. Den aldrende Peter Poulsens skildring af den gamle mands muligheder og tab viser, at han holder titlen som poesiens professor i ømhed i hævd. Peter Poulsen debuterede i 1966, samme år som Peter A.G. med Gnags udsendte sit første album. Også Gnags har fortsat deres sangværk, seneste udspil, *På ryggen af en drøm*, fra 2022 fortsætter bandets velkendte skildring af det danske hverdagsliv. Aldring er ikke her noget særligt tema, selvom pointen om aldrig at glemme dansen viser hen til livets gang: ”Sig til alle bands’ene, at de skal holde publikum dansende”. Peter A.G. har ikke sat sig på de gamle mænds bæk, selvom han har alderen til det. Sammen med de tre digtere, vi har arbejdet med i denne artikel, er han måske tegn på en ny moden maskulinitets frembrud, som varsler endnu et opgør med simple ideer om succesfuld aldring, der arbejder imod den gode aldring.

Referencer

- Basting, A.D. (2009). *Forget memory: Creating better lives for people with dementia*. Johns Hopkins Press.
- Chivers, S. (2011). *The silvering screen: Old age and disability in cinema*. University of Toronto Press.
- Cole, T. (2020). *Old man country: My search for meaning among the elders*. Oxford University Press.
- Cuculiza, M. (2005, 2. oktober). Gammel gusten dansk gris med slap hud og grå dinglepik. *Ekstra-Bladet*, sektion 1, s. 23.

- de Lange, F. (2015). *Loving later life: An ethics of aging*. William B Eerdmans Publishing Company: Cambridge UK.
- Dickinson, E. (1896). Poem IV.XLVI. I T.W. Higginson & M.L. Todd (red.), *Poems by Emily Dickinson: Third Series* (s. 184). Roberts Brothers.
- Ettridge, K.A., Bowden, J.A., Chambers, S.K., Smith, D.P., Murphy, M., Evans, S.M., Roder, D., & Miller, C.L. (2018). "Prostate cancer is far more hidden...": Perceptions of stigma, social isolation and help-seeking among men with prostate cancer. *European Journal of Cancer Care*, 27(2), e12790. <https://doi.org/10.1111/ecc.12790>
- Gnags (1989). *Mr. Swing King* [album]. Genlyd (GENLP/GENCD 173).
- Gnags (2022). *På ryggen af en drøm* [album]. Sony Music.
- Halberstam, J. (1998). *Female masculinity*. Duke UP.
- Higgs, P., & Gilleard, C. (2020). The ideology of ageism versus the social imaginary of the fourth age: two differing approaches to the negative contexts of old age. *Ageing & Society*, 40(8), 1617-1630. <https://doi.org/10.1017/S0144686X19000096>
- Højskolesangbogen (2020). Når jeg bliver gammel (Tekst og melodi: Peter A.G. Nielsen. Nr. 127 i Højskolesangbogens 19. udgave). <https://hojskolesangbogen.dk/om-sangbogen/-historier-om-sangene/m-n/naar-jeg-blir-gammel>.
- Ipsen. (2021). New campaign launches to break down taboos around prostate cancer treatment side effects. Hentet 16. august 2023 på <https://www.ipsen.com/uk-ireland/-new-campaign-launches-to-break-down-taboos-around-prostate-cancer-treatment-side-effects/>.
- Kirk, H. (2009). Synet på aldring og ældre – historisk set. I S. Glasdam & B.A. Esbensen (red.), *Gerontologi: Livet som ældre i det moderne samfund* (s. 38-47). Nyt Nordisk Forlag Arnold Busk.
- Kristensen, M.M., Simonsen, P., Mørch, K.K.S., Pihl, M.E.L., Rod, M.H., & Folker, A.P. (2023). "It's not that I don't have things to do. It just all revolves around me" – men's reflections on meaning in life in the transition to retirement in Denmark. *Journal of Aging Studies*, 64(marts 2023). <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2023.101112>.
- Kühlmann, L., & Kirk, H. (2012). *Afskaf alderdommen: Bliv i de voksnes rækker*. Gyldendal.
- Laslett, P. (1989). *A fresh map of life: The emergence of the third age*. Weidenfeld and Nicolson.
- Lassen, A.J. (2020). *Livets tredje akt: Frit valg eller frit fald på tærsklen til livet som pensionist*. Indblik.
- Leth, J. (2005). *Det uperfekte menneske*. Gyldendal.
- Leth, J. (2019). *Det bliver ikke væk: digte*. Gyldendal.

- Loldrup, H.-O. (1975, 29. april). Maj 75 – et bevidsthedsskred hos studenterne. *Information* (s. 6).
- Lund, N.F., & Simonsen, P. (kommende). Gerontological Poetry of the Scandinavian Welfare State. I V. Lipscomb & A. Swinnen (red.), *The Palgrave Handbook of Literature and Ageing*. Palgrave Macmillan.
- Poulsen, P. (1984). *Professor i ombed*. Vindrose.
- Poulsen, P. (1993). *Digte 1966-91*. Vindrose.
- Poulsen, P. (2014). *Månens bagside*. Lindhardt og Ringhof
- Poulsen, P. (2018). *Allegro ma non troppo*. Lindhardt og Ringhof.
- Poulsen, P. (2021). *Onde drømme*. Lindhardt og Ringhof.
- Petersen, J.H. (2008). *Velfærd for ældre: holdning og handling*. Syddansk Universitetsforlag.
- Rowe, J.W., & Kahn, R.L. (1987). Human aging: Usual and successful. *Science*, 237(4811), 143-49. <https://doi.org/10.1126/science.3299702>.
- Sundhedsstyrelsen. (2019). ”Fald hos ældre mennesker”. Hentet 10. august 2023 på <https://www.sst.dk/da/viden/aeldre/forebyggelse-blandt-aeldre/fald>.
- Thomas, Dylan (1951). ”Do not go gentle into that good night”. I *In country sleep, and other poems*. New Directions. (Først publiceret i *Botteghe Oscure*, 1947).
- Ørnsbo, J. (1981, 18. februar). ”Almindeligheden som fængsel”. *Politiken*, sektion 2, s. 5.
- Ørnsbo, J. (2016). *Sidste udkald. Digte og prosa*. Lindhardt og Ringhof.
- Ørnsbo, J. (2018). *33 digte*. Gyldendal.